

Л. Чистоклетов,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРО ПРИНЦИПИ ЮРИДИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Проблема юридичної прогностики – питання активного існування права [1]. Із цього постає необхідність у поглибленому науковому аналізі цієї проблеми, насамперед її концептуальних аспектів. До них, зокрема, належить питання про принципи юридичного прогнозування. Це питання вже неодноразово розглядалось вітчизняними й зарубіжними науковцями. Проте про належне його з'ясування ще рано говорити.

Метою статті є поглиблення наукової розробки питання про принципи юридичного прогнозування.

У вітчизняній літературі найбільш ґрунтовно до визначення кола принципів юридичного прогнозування підійшов В.В. Андріюк. Він запропонував сформулювати ієрархічно побудовану систему принципів юридичного прогнозування й виділити в ній чотири основні рівні: філософсько-світоглядний (універсальний), загальнонауковий, спеціально-науковий та конкретно-науковий. Перший із них, який є найвищим, охоплює найбільш загальні положення, ідеї гносеології, принципи діалектики, що визначають основні засади будь-якої пізнавальної діяльності (наприклад, принципи об'єктивності навколишнього світу, пізнаваності останнього, історизму, конкретності істини, активного творчого відображення, єдності теорії й практики, єдності чуттєвого та раціонального, логіки й інтуїції в пізнанні, діалектичності пізнання), та конкретизується на інших трьох рівнях. При цьому конкретно-науковий рівень утворюють принципи, формулювання й аналіз яких належать до проблематики юридичної прогностики [2, с. 6], зокрема, принципи системності (комплексності), науковості, етапності

(стадійності), неперервності, рентабельності, економності, єдності цілей, проблем і заходів вирішення проблем та досягнення цілей [2, с. 7–11; 3].

На думку В.В. Андріюка, принцип системності (комплексності) юридичного прогнозування вимагає щонайменше таких явищ: 1) діалектичного взаємозв'язку прогностичних досліджень об'єкта прогнозування та всієї сукупності зовнішніх щодо цього об'єкта факторів, що впливають на нього (прогнозного фону); 2) максимального узгодження перспективного й нормативного прогнозування, що, на переконання вченого, «дозволить звести в єдину цілісну ієрархічну систему весь комплекс проблем і цілей щодо аналізованого об'єкта державно-правової дійсності, а також шляхів і способів досягнення цих цілей та, відповідно, вирішення вказаних проблем»; 3) цілісного, узгодженого, комплексного застосування всього необхідного й достатнього методологічного інструментарію юридичного прогнозування; 4) дослідження права та держави як надскладних систем, які у свою чергу є елементами соціальної системи, урахування системного характеру не лише самого об'єкта дослідження, а й будь-якого фонового явища; 5) цілісного використання в процесі юридичного прогнозування знань із різних галузей науки та сфер суспільної діяльності, залучення спеціалістів із різних галузей знань для проведення експертизи перспектив розвитку аналізованого об'єкта; 6) єдності теорії й практики юридичного прогнозування; 7) діалектичної єдності кількісних і якісних параметрів досліджуваного об'єкта та прогнозного фону; 8) тісного зв'язку

й органічної єдності дескриптивного передбачення (прогнозування) з прескриптивним (плануванням, проектуванням, програмуванням, ціленакладанням та управлінням загалом); 9) побудови чіткої матеріальної й процесуальної структури прогностичного дослідження того чи іншого об'єкта державно-правової дійсності [2, с. 7–8]. На нашу думку, перелік цих вимог свідчить на користь позиції, що принцип, якому вони відповідають, логічніше назвати принципом системності й комплексності.

Переходячи до розгляду принципу науковості, В.В. Андріюк слушно зауважує, що він постає вже навіть із самої сутності прогнозування як наукового передбачення. Запропонований ученим перелік вимог до цього принципу є таким: 1) створення цілісної системи понять (термінів) юридичної прогностики; 2) реалізація за можливості всієї системи принципів ідеального юридичного прогнозування в реальному прогностичному дослідженні того чи іншого державно-правового явища; 3) залучення до процесу юридичного прогнозування всієї необхідної й достатньої суми знань, напрацьованих сучасною наукою; 4) належне технічне забезпечення прогностичних досліджень; 5) забезпечення проведення цих досліджень науковими кадрами, підготовленими належним чином; 6) формування цілісної теорії юридичного прогнозування, яка відповідала б сучасному рівню розвитку науки; 7) розробка кількості варіантів прогнозу, необхідної для найбільш повного врахування всієї палітри можливостей розвитку об'єкта прогнозування й прогнозного фону¹; 8) наукове визначення достовірності, точності та обґрунтованості юридичних прогнозів, що передбачає верифікацію останніх; 9) урахування під час прогнозування всіх закономірностей побудови й функціонування об'єкта прогнозування та прогнозного фону, процесу

прогностичного дослідження; 10) використання необхідного й достатнього методологічного інструментарію юридичного прогнозування, розробленого сучасною наукою [2, с. 9–10].

Характеризуючи принцип неперервності юридичного прогнозування, який вимагає коректування прогнозів відповідно до процесу надходження нових даних про об'єкт прогнозування або прогнозний фон, В.В. Андріюк робить важливе застереження: «Питання про необхідність наступного коректування прогнозу вирішується на основі врахування вагомості нових даних про об'єкт прогнозування або прогнозний фон, а також дотримання ще одного досить важливого принципу – принципу рентабельності прогнозування» [2, с. 10]. При цьому науковець вказує на тісний зв'язок принципу рентабельності з принципом економії ресурсів у процесі прогнозування [2, с. 10–11].

Необхідність забезпечення логічної послідовності проведення операцій із розробки юридичного прогнозу В.В. Андріюк розглядає як вимогу принципу етапності (стадійності) юридичного прогнозування. При цьому він цілком виправдано стверджує: «Питання про етапи (стадії) прогнозування варто вирішувати з огляду на конкретні обставини» [2, с. 11]. Таке застереження не можна розцінювати як визнання недоцільності аналізу питання про стадійність юридичного прогнозування в теоретичному аспекті. Адже саме такий аналіз дозволяє запропонувати орієнтири, дотримання яких допомогатиме в реалізації принципу етапності юридичного прогнозування. Тому немає суперечності між застереженням В.В. Андріюка, про яке йдеться, та фактом здійснення вченим досить ґрунтовного аналізу послідовності процесу юридичного прогнозування [4].

Що стосується принципу єдності проблем, цілей і заходів вирішення проблем та досягнення цілей, то те, на що він спрямовує, охоплює друга з ви-

¹ Із цього, на нашу думку, постає, що можливі ситуації, у яких юридичний прогноз недоцільно розробляти в двох і більше варіантах.

мог, дотримання яких передбачає принцип системності й комплексності. Тому вважаємо, що у виокремленні принципу єдності проблем, цілей і заходів із вирішення проблем та досягнення цілей потреби немає.

Викликають сумніви також деякі інші судження В.В. Андріюка, наведені нами вище. Зокрема, серед окреслених ним десяти вимог принципу науковості є дві (третя й десята), які фактично ставлять під сумнів доцільність залучення до процесу юридичного прогнозування напрацювань представників попередніх поколінь науковців, які досліджували проблематику, що має відношення до теорії прогностики. Тим часом відомо, що ці напрацювання значною мірою залишаються актуальними для соціального прогнозування, у тому числі юридичного. Так, В.Г. Графський, виступаючи в жовтні 2009 р. в Центральному домі вчених у Москві на засіданні секції права, присвяченому темі «Правова реальність і юридичне прогнозування», зазначив: «Особливо корисними з позиції юридичного прогнозування є існуючі соціологічні розробки, серед яких можна виділити, наприклад, класичні праці М. Вебера та П.А. Сорокіна. Загалом під час складення довгострокових прогнозів необхідно враховувати напрацювання, представлені у фундаментальних працях і літературі минулих років» [1, с. 155]. Нагадаємо також, що невід'ємною складовою технології юридичного прогнозування є кореляційно-регресійний аналіз, методологічні основи й частину інструментарію якого (причому використовувану й досі) було розроблено ще в ХІХ ст. Принагідно зауважимо, що навряд чи можна пояснити, чому принцип системності (комплексності) вимагає також використання всього необхідного й достатнього методологічного інструментарію юридичного прогнозування, тоді як принцип науковості передбачає використання лише тієї частини цього інструментарію, яку розроблено сучасною наукою.

Обумовлена принципом науковості вимога формування цілісної теорії

юридичного прогнозування передбачає, таким чином, розробку його науково обґрунтованого понятійно-термінологічного апарату. Тому В.В. Андріюк даремно виділив згадану вимогу як окрему позицію переліку вимог до цього принципу.

На нашу думку, є підстави для критики також вимоги забезпечення проведення прогностичних юридичних досліджень належним чином підготовленими науковими кадрами. Не можна не бачити, що із цієї вимоги постає досить істотне обмеження сфери розробки юридичних прогнозів, наприклад, визнання неможливості їх здійснення абсолютною більшістю служб безпеки суб'єктів господарювання та приватних охоронних підприємств. У зв'язку із цим вкажемо на присутність у літературі більш конструктивного погляду на інституційну складову механізму юридичного прогнозування. Так, А.С. Гатілова зазначає, що суб'єктами діяльності з правового прогнозування можуть бути також відповідні структурні підрозділи в органах влади та інших організаціях; при цьому автор цілком слушно не вказує на обов'язковість присутності науковців у складі колективів таких підрозділів [5, с. 33]. Не свідчить на користь аналізованої вимоги й досить успішний хід робіт з автоматизації юридичного прогнозування, про потенційні результати яких ідеться в праці О.О. Косміної: «Якщо обіцянки юристів і програмістів, які працюють над повною автоматизацією аналізу й прогнозування ситуації, стануть реальністю, то в найближчому майбутньому частину роботи юриста буде зменшено до декількох формул, які й «керуватимуть» процесом» [6].

Якщо в праці В.В. Андріюка [2] присутній гнучкий підхід до проблеми варіантності юридичних прогнозів, то в розвідках А.С. Гатілової [5] та Л.М. Герасіної, М.І. Панова [7] варіантність розглядається як окремий принцип розробки цих прогнозів.

На нашу думку, ключем до прояснення цього питання можуть слугувати

такі міркування, наведені в «Соціології права» за редакцією В.М. Сирих: «Жоден дослідник не в стані пізнати об'єкт прогнозування в усій його повноті, багатосторонності й багатоманітності конкретного прояву. Тому в прогнозі *допускається* (курсив наш. – Л. Ч.) декілька варіантів подальшого розвитку, удосконалення об'єкта прогнозування. <...> Багатоваріантний характер прогнозу <...> не звільняє його укладачів від обов'язку виділяти основний варіант прогнозу та обґрунтовувати свій вибір. Інакше <...> дослідження завершуватиметься результатами, з яких важко або взагалі неможливо встановити, яким же насправді буде об'єкт прогнозування, якими будуть його компоненти, зв'язки, властивості» [8].

Додамо, що коли прогноз має кількісний характер, то існує можливість використання спеціальних методик синтезу його варіантів. На наше переконання, усе це свідчить на користь тієї позиції, якої щодо варіантності юридичних прогнозів дотримується В.В. Андріюк.

У підручнику «Соціологія права» Л.М. Герасіної та М.І. Панова [7] серед принципів юридичного прогнозування поряд із системністю, варіантністю (її позначено за допомогою терміна «варіативність»), неперервністю й рентабельністю прогнозів названо їх логічність, узгодженість, верифікованість (її позначено близьким терміном), наступність.

Варто визнати, що наділення вимог логічної узгодженості прогнозів і їх верифікованості статусом принципів юридичного прогнозування повністю співпадає з думкою щодо цих вимог, присутньою в деяких авторитетних виданнях із теорії прогностики, зокрема й «Робочій книзі із прогнозування» [9, с. 396]. Однак ми надаємо перевагу позиції В.В. Андріюка, щоправда лише за умови модифікації другої зі сформульованих ним вимог до принципу системності (комплексності). На наше переконання, ця вимога має вказувати також на

необхідність узгодження юридичних прогнозів, які мають різні горизонти.

Що ж стосується принципу наступності юридичного прогнозу, то він є нелогічним. Так, унаслідок змін в інформації про об'єкт прогнозування й прогнозний фон отримана в результаті реалізації ідеї неперервності прогнозування нова прогнозна оцінка може виявитись кардинально відмінною від зробленої раніше, що означатиме відсутність наступності прогнозу.

Проведений аналіз пролив додаткове світло на конкретно-науковий рівень системи принципів юридичного прогнозування. Проте цим дослідженням охоплено лише ті принципи, які є спільними для розробки прогнозів як у правотворчій, так і в правозастосовній сфері. Тим часом прогнозування в кожній із цих сфер має свою специфіку, яку відображають також його принципи. Тому кроком у правильному напрямі є спроба В.С. Ломтевої врахувати вказану обставину [10; 11]. Вважаємо, що саме під таким кутом зору має здійснюватись подальша наукова розробка питання про принципи юридичного прогнозування.

Ключові слова: юридичне прогнозування, принципи, варіантність прогнозів, наступність.

У статті розглянуто один із найважливіших концептуальних аспектів юридичного прогнозування – питання його принципів. Наведено погляди на це питання представників пострадянської юриспруденції.

В статье рассмотрен один из важнейших концептуальных аспектов юридического прогнозирования – вопрос его принципов. Приведены взгляды на этот вопрос представителей постсоветской юриспруденции.

In the article reviewed one of the most important aspects of the legal concept of forecasting – the question about its principles. Presents views on the issue of post-Soviet legal representatives.

Література

1. Егорова Н.Е. Правовая реальность и юридическое прогнозирование / Н.Е. Егорова, О.А. Иванюк // Журнал российского права. – 2009. – № 12(156). – С. 152–156. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1159214>.

2. Андріюк В.В. Принципи юридичного прогнозування: деякі методологічні проблеми / В.В. Андріюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. статей / за ред. В.А. Васильєвої. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – Вип. 20. – С. 3–12.

3. Андріюк В.В. Теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Андріюк ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://avtoreferat.net/content/view/1762/9>.

4. Андріюк В.В. Стадії юридичного прогнозування: питання методології / В.В. Андріюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. статей / за ред. В.А. Васильєвої. – Івано-Франківськ : Плай, 2010. – Вип. 24. – С. 6–11.

5. Гатилова А.С. К вопросу о технологии правового прогнозирования / А.С. Гатилова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2012. – № 3(139). – С. 31–36. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-otekhnologii-pravovogo-prognozirovaniya>.

6. Косміна О.О. Технології: технічна підтримка / О.О. Косміна // Український юрист. – 2012. – № 7/8. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrjurist.com/?article/191>.

7. Соціологія права : [підручник] / за заг. ред. Л.М. Герасіної, М.І. Панова. – К., 2003. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://radnuk.info/pidruchniki/sotsiologiya/505-panova.html>.

8. Социология права / [В.М. Сырых, В.Н. Зенков, В.В. Глазырин и др.] ; под ред. В.М. Сырых. – 3-е изд., стереотип. – М. : Юстицинформ, 2004. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://fictionbook.ru/author/kollektiv_avtorov/sociologiya_prava_uchebnik/read_online.html?page=1.

9. Рабочая книга по прогнозированию / отв. ред. И.В. Бестужев-Лада. – М. : Мысль, 1982. – 430 с.

10. Ломтева В.С. Прогнозирование в правотворчестве и правоприменении : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / В.С. Ломтева ; Московский ун-т МВД России. – М., 2006. – 168 с.

11. Ломтева В.С. Принципы прогнозирования в теории и практике правотворчества / В.С. Ломтева // Вестник Российской правовой академии. – 2006. – № 2. – С. 12–13. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/508576>.